

КА СРПСКОЈ ПОЕЗИЈИ ЗАПАДА

(*Небески кључеви*, избор из песништва ужичког краја од XIII до XXI века, приредио Зоран Јеремић, Ужице: Народна библиотека Ужице и часопис Међај, 2018)

Антологија или хрестоматија *Небески кључеви* (према истоименој песми Љубомира Симовића), приређивача, песника, критичара и уредника Зорана Јеремића у поднаслову носи назив *Избор из песништва ужичког краја од XIII до XXI века*, што по концепцији и хронолошком обухвату у извесном смислу подсећа на чувену *Антологију српског песништва од 13. до 20. века* Миодрага Павловића (1964). У њој је први пут српска поезија сагледана као историјско-поетичка целина из дијахроне перспективе, узимајући у обзир њен унутрашњи континуитет од старог, средњовековног песништва, преко барокног и класицистичког, до романтичарског, модерног, авангардног и међуратног – све до различитих тенденција у поезији друге пол. 20. века. У каснијим издањима Павловић је, баш као и Јеремић, укључио и усмену лирску поезију, чиме је први пут једнак статус добило и усмено и писано песништво код нас.

У недавно објављеној антологији *Исток српске поезије*, песник Власта Младеновић понудио је такође сложену слику идентитета једног древног митопејског света и специфичног културног наслеђа овог богатог региона, почев од XIX века. Сличне амбиције и резултате остварили су својевремено проф. др Боривоје Маринковић са *Антологијом српске грађанске поезије* и Сава Дамјанов са зборником *Граждански еротикон* у којима је сабрана разнолика песничка грађа Срба из јужне Угарске, односно Војводине, често и анонимних аутора.

Избор Зорана Јеремића везује се за тзв. „Запад“ српске поезије, са централним топосом или хронотопом града Ужица, али и читаве ужичке регије, идући све до Полимља и до Ваљева. Управо је ова култура, антрополошке, менталитетске и етнолошке особености једног древног, епског и патријархалног света, али касније и отклона од њега, прихваћена као магистрална линија српске поезије, а поједини песници, особито у другој половини XX и у XXI веку, као кључни за развој нашег модерног песничког идиома.

Аутор је у методолошко-историјском смислу провукао ту битну линију од српске литургијске поезије средине XIII века (Непознати Ми-

лешевац), преко значајних аутора Рачанске преписивачке школе на размеђи са бароком (Кипријан Рачанин), до галантних тонова калуђерске анакреонтике из пожешког Годовичког зборника (*Vivat*). Из истог временског оквира (крај 17. и почетак 18. века) је још један необични Ужичанин Алаудин Сабит (1650–1712), славни турски песник, обновитељ диванске поезије, у исти мах државни и верски достојанственик османске власти, заступљен са две своје песме, што чини ову књигу поетски и документарно узбудљивим местом сусрета са савременим читаоцем. Љубавна песма *Твоје усне у мојој се души*, и дескриптивна *Као сабља демискија зима цича*, сведоче о стилско-језичкој оригиналности песника, али и његовом версификацијском умећу под утицајем словенских народних песама и елемента хришћанске мистичне традиције, који превазилази стандарде епохе у којој су настали стихови (песме је с турског превео Сафаџ-бег Башагић).

Његово укључење у овај избор потврђује да је српска поезија, односно књижевност полицентрична, да чини један полисистем који није увек везан само за језик канонске и високо вредне епске и лирске поезије и језик Вукове оријентације, о чему аутор пише поводом две песме, једне лирске и једне епске велике уметничке вредности (*Пјесма ужичка, Узимање Ужица*). Па упркос свему, Сабиту Ужичанину је место и у овој и у свакој другој антологији српске поезије, ако ствари посматрамо из модерне теоријске перспективе, с обзиром на плодносно прожимање словенске усмене поезије и турске мистичне традиције суфиста.

Раскошна лепота облика усменог народног стваралаштва у ужичком крају, неспорно, имала је дубок утицај на дух језика и утемељеност „матерње мелодије“, која ће се пуним процватом индивидуалних песничких остварења обзнанити тек у двадесетом веку, и његовој другој половини нарочито упечатљиво врхунити. Због тога се може рећи да је песништво српског Запада обележено у традицијском смислу богатим усменим стваралаштвом, а с друге средњовековним литургијским песништом разноликих жанрова (молитва, похвала, посланица). У својој предговору, Зоран Јеремић истиче да није случајно што се „хомерско питање“ задуго решавало у западним крајевима Србије и да је Вук Стефановић Караџић пишући Димитрију Давидовићу (1827) са разлогом казао: „Сима је Милутиновић отишао у Црну Гору да купи *пјесме*; али ја ћу Господарском помоћу на љето, ако Бог да здравље, у наији *Ужичкој* и *Пожешкој* више и љепши скупити *пјесам*, него он у својој *Црној Гори* и *Босни* и *Херцеговини*.“

Даље се хронолошки прати, са овим поменутиим, укупно 55 песника и песникиња (165 песама), махом кроз XX и XXI век (модерна, међуратна епоха у којој се премало или готово никако не осећају авангардни

упливи), друга половина XX века у којој се афирмишу најзначајнији и водећи песници овог дела Србије у магистралном току српске поезије, али и они мање познати, различитих генерација, на које приређивач особито скреће пажњу. Коначно, ту је и XXI век са разноликим постмодерним тенденцијама, све до најмлађих који су рођени деведесетих година прошлога века.

Приређивач је поменуте ауторе и ауторке заступио бројчано од једне и више, све до укупно 18 песама, колико их има Љубомир Симовић, па је по томе несумњиво и с правом означен као централни песник овог избора. Иза њега су Милосав Тешић са 11 песама и Драган Јовановић Данилов са 8 песама. Ту се индиректно може видети и вредносни критеријум самог Јеремића, иако он у предговору не даје предност појединим поетикама, нити историјски, нити синхроно, што ову антологију у извесном смислу приближава и панорамама, односно хрестоматији. Рад на оваквој антологији несумњиво је истраживачке природе, читалачки рафиниране, у академском смислу непретенциозне, јер и кроз целовито, али и кроз појединачно читање, читалац може пронаћи свог песника/песникињу, или своју омиљену песму. Притом, оно што је, чини се, нека врста поетичке специфичности аутора овог краја јесте стална упућеност на мистични херметизам, лиричност и пантеистички однос према природи (Десанка Максимовић и близина ваљевског краја), умешност писања како краћих лирских песама у везаноме и слободном стиху, тако и епских, наративних, реторичних текстова. Такође, хумор, иронијско-сатирички отклон, поступци гротеске, фантастике и карневализације, документарни веризам, синтаксичко-формални експеримент, али и идеали „чисте поезије“ карактеристични су за већину аутора и ауторки ове антологије.

Навешћемо неке од пријатних, откривалачких изненађења аутора антологије, посебно када је реч о мање познатим или признатим песницима и песникињама: свакако радује присуство рано преминула два песника Милоша Перовића (1874–1918) и Милутина Ускоковића (1884–1915), који су били, нарочито овај други – родоначелници модернистичких процеса у српској књижевности. Перовићеве песме (1903. и 1909.) ближе су Пандуровићу, Ракићу и Дису, а особито М. Бојићу, него рецимо, Дучићу по бунтовничкој, ничеовској ноти и крику безверника који даје изузетно модеран сензибилитет овом талентованом песнику (песме „Без вере“, „Песник“, „Нашто мисао“). Ускоковић, као један од најзначајнијих представника жанра песме у прози, лиричар је и у својим романима, и свакако, поетски дух без премца.

У међуратном периоду је Ужицу излазило преко 27 листова и часописа у којима је објављено преко 1000 прилога, а пажњу привлаче Благоје

Живковић (елементи суматраизма); Момчило Тешић (експресивне слике рата: *Мајка, Рат, Жути гост*). Славко Вукосављевић (лирска медитативност); Милијан Поповић (мелодијски сугестиван и концизан); Паун Петронијевић, чије се везе са Бранком Миљковићем тек требају испитати. Љубомир Симовић, Милосав Тешић и Драган Јовановић Данилов сваки на свој начин испитују однос између традиције и иновације, било у неокласичном, било у постмодернистичком кључу. Пажњу скрећемо и на формално мајсторство и значењску слутњу песама Славка Луковића и Миљка Митровића; дехуманизовани свет Љубивоја Ршумовића и поствареност у песама Милована Витезовића и Милице Здравковић, Наташе Пејовић, време и пролазност у поезији Милунике Митровић, мит и хаику код Милијана Деспотовића, молитвена химничност и присност код Хаџи Драгана Тодоровића, културни интертекст Зорана Јеремића, субјект у глобализованој цивилизацији Петра Матовића, детабуизирана, хиперсексуализован горак свет Бојана Марјановића и Огњена Обрадовића. Такође, у антологији су заступљени и занимљиви песнички покушаји прозаиста Миленка Пајића, Светислава Басаре, као и новинара Зорана Пановића.

Можемо, на крају, завршавајући овај летимични приказ обимног песничког материјала антологије *Небески кључеви* поставити питање зашто у књизи нема Бране Петровића, али је одговор у томе да је он своју песничку судбину усмерио пре ка Чачку и Београду, иако потиче из ужичког краја. Такође, изостале су значајне песникиње Зора Топаловић (зачетница феминизма у Ужицу и прозна списатељица), као и Јевросима Ристовић, рођена у Ариљу, или Ђорђе Деспић, чија се збирка појавила пошто је антологија објављена. Неке су ауторке могле бити заступљене новијим песамама, као нпр. Милуника Митровић, једна од водећих песникиња антологије. Занимљиво је да за многе ауторе читаоци ван ужичког краја нису могли да чују или усред преране смрти, касног објављивања првих књига (нпр. Миљко Митровић), или због бављења другим жанровима, што је иначе такође њихова карактеристика. У избору *Небески кључеви*, Зоран Јеремић је први пут указао на ову магистралну линију српске поезије, не само као критичар и тумач, већ пре свега као читалац, следећи ону осетљиву разлику између „антологије за себе“ и „антологије за другог“.

Бојана Стојановић Пантовић¹
 Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет

¹ bspantovic@ff.uns.ac.rs